

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2021

Sme ešte stále slobodní?

ÚVOD

Píše sa rok 2020, kalendár ukazuje, že sa nachádzame práve uprostred marca. Začína sa u nás šíriť nový koronavírus spôsobujúci ochorenie COVID-19, ktoré je pre mnohých, najmä starších a zraniteľných ľudí smrteľný. Rýchlo sa šíri, liek ani vakcína ešte nie sú a sloboda ľudí sa začína obmedzovať.¹ Zo strachu síce mnohí už aj iniciatívne obmedzili návštevy podnikov, obchodov a rôznych ďalších prevádzok, avšak zo strany vlády to chce aj jasnejšie, direktívne pravidlá, aby to pomohlo ochrániť aj ľahostajnejších ľudí. Viedlo to k tomu, že viaceré ekonomické subjekty museli obmedziť svoje aktivity, chtiac – nechtiac zavrieť.²

Spočiatku boli práve zdravotné komplikácie a umieranie to, čo bolo vidieť. Nemocnice sa plnili, neostali lôžka pre tých, ktorí potrebovali inú – necovidovú – zdravotnú starostlivosť.³ Zavreli sa reštaurácie, fitnesscentrá, tanečné školy, bary, krčmy ale aj kaderníctva, rôzne ďalšie služby, až napokon takmer úplne všetko. Iste, šikovný podnikateľ dokáže spraviť aj z problému príležitosť, mnohé reštaurácie fungovali na rozvoje jedál, v tanečných školách začali učiť online, obchody s oblečením fungovali na e-shopoch. Bola to však príliš rýchla zmena, mnohé prevádzky sa nedokázali tak rýchlo adaptovať. Koniec koncov – prejsť do online prostredia sa ani nedalo pri všetkých typoch podnikania, kaderníčka vás na diaľku neostrihá. A toto je to, čo už vidieť nebolo. Minimálne vrcholoví politici pri moci to spočiatku nevideli.

Vidím v tom paralelu s dielom francúzskeho ekonóma z 19. storočia – Čo je vidieť a čo nie je vidieť od Frédérica Bastiata.⁴ Ten na úvodnom príklade zo svojej knihy vysvetľuje, že každý ekonomický akt má aj pozadie, na ktoré majú ľudia tendenciu najskôr nehľadiť. Tým príkladom je rozbitie okna. Zdá sa, že to môže stimulovať priemysel, čo by predsa sklenári robili, keby nebolo treba vymieňať okná? Príde sklenár, vymení/opraví okno, dostane za to 300 eur. Sklenár je rád – zarobil si, niečo z toho ušetrí, zvyšok posunie ďalej do obehu. Človek s rozbitým oknom je tiež rád – už mu nefučí do obývačky. To je to čo je vidieť. Nedá sa však skonštatovať, že rozbíjanie okien má teda pozitívny vplyv na ekonomiku a prosperitu ľudí. (Presne preto sa nemôžeme úplne tešiť z toho, že vďaka pandémie prekvitá digitalizácia alebo z toho, že po jednotlivých vlnách evidujeme ekonomický rast.) Na prvýkrát sa totiž človek nezamyslí nad tým, na čo by pán s rozbitým oknom minul svojich 300 eur, keby to okno nerozbil. Mohol si kúpiť nové topánky, vetrovku, knihu. A tým pádom by peniaze posunul ďalej obuvníkovi, krajčírovi či knihovníkovi. Spoločnosť ako celok teda v princípe nezískala nič, prišla o jednu rozbitú okennú tabuľu.

Slovenská ekonomika sa už pred pandemiou pomaličky prehrievala. Ekonomické teórie hovoria, že po vrchole prichádza pád, takže je otázne, či by kríza nebola prišla aj bez pandémie. Domnievam sa však,

¹ Vtedajší premiér Peter Pellegrini (vtedy Smer-SD, teraz už predsedal Hlasu-SD) vyhlasuje práve 15. Marca 2020 núdzový stav pre nemocnice. V ten istý deň sa rozhodlo aj o zatvorení obchodov okrem tých esenciálnych, čiže potrebných pre život, ako sú potraviny, lekárne či drogéria. <<https://www.teraz.sk/slovensko/vlada-vyhlasila-prestatne-nemocnice/452741-clanok.html>>

² Spočiatku sa dokonca spoločnosťou šíril hoax, že sa chystá úplne hermetické uzavretie Bratislavy – keďže tam ako aj v iných krajinách, sa vírus najskôr rozšíril v hlavnom meste.

³ Zrejme všetci zažívame déjà vu – v súčasnej tretej pandemickej vlne (niektorí ju už volajú štvrtou vlnou) sa deje to isté, táto esej vzniká v novembri 2021 a na Slovensku sa hovorí o humanitárnej kríze.

⁴ F. Bastiat, *Co je vidět a co není vidět a jiné práce*. Vydavatelství: Liberální institut Praha, Centrum liberálních studií, Praha 1998. ISBN:80-902270-6-6

že by celkom určite nebola taká hlboká. Spoločnosť by si totiž nemusela vyberať medzi premorením obyvateľstva s ako tak fungujúcou ekonomikou a medzi nefunkčnou ekonomikou ale pomerne zdravým obyvateľstvom.

Keď sa vrátíme naspäť do čias začiatkov pandémie, to, čo bolo vidieť, boli snahy o záchranu ľudských životov. Zabudlo sa na to, čo nebolo vidieť okamžite – teda na udržiavanie ekonomiky pri živote.⁵ Prirodzene, štát mal nejaké pomocné schémy, tie však boli pomalé, ťažkopádne a sami príjemcovia ich hodnotili ako nedostatočné. To sa nezmenilo ani za viac než rok, podnikatelia ju kritizujú aj v októbri 2021.⁶ Okrem toho, prvá pomocná schéma od ministra práce, sociálnych vecí a rodiny Milana Krajniaka (Sme rodina) prišla až v apríli, kedy už prevádzky mali zhruba mesiac zatvorené.⁷ Je logické, že ľudské životy sú vzácnejšie ako fungovanie ekonomiky, najmä, keď sa vie, že to nebude dlhodobý stav. Kým nebolo očkovanie, iná možnosť zjavne nebola.

Od decembra 2020 však prišla na trh vakcína proti ochoreniu COVID-19. Prezidentka, ministri, známi lekári i ďalšie verejnosti známe osobnosti sa dávali očkovať pred očami kamier (okrem tých známych osobností, ktoré sa nechali voviesť do omylu), aby k tomu povzbudili aj verejnosť. Prvý sa na Slovensku zaočkoval známy infektológ Vladimír Krčméry, vakcínu dostal 26.12.2020.⁸

Od strachu z choroby k vakcíne a potom od vakcíny k následnému strachu z nej

Teraz už ale pri zachraňovaní ekonomiky nezlyhávala len vláda, ale aj ľud ako taký. Presnejšie Slováci ako takí. Nie je to síce pekné, ale národ sa medzičasom rozdelil na viacero táborov. Je tu skupina, ktorá vehementne podporuje očkovanie, potom dá druhá, ktorá ho ešte vehementnejšie odmieta a takisto sú tu ľudia, ktorí sa pre to až tak nevzrušujú. Sú zaočkovaní alebo nie sú zaočkovaní, ale nepotrebujú ani jedno, ani druhé odmietať alebo ospevovať.

Od zdravotníckej stránky problematiky teraz odhliadnem, budem sa držať len faktu, že celosvetovo potrebujeme dosiahnuť čo najvyššiu kolektívnu imunitu voči ochoreniu, aby pandémia jednoducho zmizla alebo sa aspoň oslabila. To nie je žiadne nové tvrdenie, bolo to tak aj pri iných ochoreniach, ktoré svet v minulosti potrápili. Preto nás napríklad dnes už neohrozujú pravé kiahne. Čo bude opäť vidno a čo nebude vidno, ak sa nezaočkuje dosť ľudí?

V prvom rade, je celkom zjavné, že pri očkovaní ide o vlastný záujem.

Etické príručky píšú, že sloboda jednotlivca siaha len dovtedy, kým nezačne obmedzovať slobodu niekoho druhého. Kým teda nie je v zákone zavedená povinnosť dať sa zaočkovať proti ochoreniu

⁵ Pripomeňme si, že išlo o obdobie, v ktorom sa skladala nová vláda. Parlamentné voľby sa konali 29.2.2020, s náskokom ich vyhrali Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti pod vedením Igora Matoviča, ktorý sa ako potenciálny premiér snažil rozdeliť ministerské stoličky medzi seba a koaličných partnerov. V tom čase, kedy Pellegrini oznámil prvé reštrikcie, už síce Matovič vládu zložil, musela ju však ešte vymenovať prezidentka SR Zuzana Čaputová a parlament musel kabinetu vysloviť dôveru. <<https://www.ta3.com/clanok/171629/matovic-zlozil-novu-vladu-vyriesili-aj-problemovy-rezort-financii>>

⁶ Zdroj: <<https://www.teraz.sk/ekonomika/podnikatelia-sa-boja-dalsej-vlny-pand/580562-clanok.html>>

⁷ Zdroj: <<https://www.teraz.sk/koronavirus/brief-m-krajniak-od-6-aprila-od-12/458230-clanok.html>>

⁸ Zdroj: <<https://www.teraz.sk/slovensko/ockovanie-proti-koronavirusu-sa-zacal/516658-clanok.html>>

COVID-19, nemôžem nikoho súdiť za to, že to ešte nespravil. Keď sa jeden pre mňa cudzí človek nezaočkuje, nie je to moja vec, je to jeho rozhodnutie a moju slobodu to nijako neobmedzuje. Aspoň tak sa to zdá na prvý pohľad – to je to, čo je vidieť. Čo sa však stane, ak sa nezaočkuje polovica obyvateľstva? Dá sa stále tvrdiť, že to moju osobnú slobodu nijako neobmedzuje? To už až tak jasne vidieť nie je, a už vôbec nie pre tých, ktorí sa odmietajú zaočkovať už len z princípu, lebo to necítia ako ich vlastné slobodné rozhodnutie.

Táto esej vzniká koncom roka 2021, v čase, kedy sa opäť uvažuje nad sprísnením opatrení. Vyzerá to tak, že opatrenia budú zvýhodňovať očkovaných, v princípe by mali mať povolený vstup kamkoľvek. Čiže do ktorejkoľvek otvorenej prevádzky. Opakujem, otvorenej. To je to, čo je vidieť – výhody pre očkovaných, mohla by to byť aj motivácia k tomu, aby sa tí, čo sa zatiaľ nerozhodli, dali skutočne zaočkovať. Nie je však vidieť to, že keď polovica národa nebude mať povolený vstup napríklad do reštaurácie, prevádzkovateľ tohto stravovacieho zariadenia príde o 50 % potenciálnych klientov. Oplatí sa mu ešte otvoriť? Môže sa slobodne rozhodnúť. Ale keď sa všetky reštaurácie v mojom okolí slobodne rozhodnú radšej zavrieť, aby minimalizovali svoje straty – je ešte moja sloboda stále zachovaná? Som toho názoru, že nie je.

Dôvodom tohto subjektívneho pocitu je to, že kým tí, čo sa bránia očkovaniu s argumentom, že je to ich slobodné rozhodnutie, obmedzujú aj moju slobodu. Nie len tak, že nemôžem ísť do reštaurácie, pretože je zatvorená z finančných dôvodov. Nie len preto, že nemôžem ísť do tanečnej školy, pretože tá má málo zákazníkov, ktorí sa boja ísť medzi ľuďmi, pretože vidia aktuálne čísla pozitívne chorých, ktorých denne pribúda už po novom aj cez 8000. Môj pocit neslobody plyní aj z nenávistných prejavov niektorých jedincov – odporcov očkovania.

Rast vplyvu štátu a zanedbanie iných chorôb

Pandémia spojená s ochorením COVID-19 priniesla aj ďalší unikát, s ktorým ani podnikaví ľudia a ani bežní občania už dávno nepočítali, predsa len, súčasný spôsob vládnutia by mal zabezpečovať vyššiu úroveň slobody, než ktorékoľvek štátne zriadenie, ktoré sme tu mali v nedávnej minulosti. Koaličná strana SaS mala vo svojom programe zjednodušovanie podnikateľského prostredia, čo sa liberáli snažia aj presadzovať, to sa nedá poprieť. Ministerstvo hospodárstva pod vedením Richarda Sulíka prichádza s niekoľkými „podnikateľskými kilečkami“, teda drobnými legislatívnymi úpravami, ktoré by odbremenili podnikateľov napríklad od zbytočnej byrokracie. Pod rúškom pandémie však štát rozširuje svoj vplyv, sama vláda si povie, čo kedy a ako zatvorí. A robí to nepredvídateľne. To jednoznačne podnikateľské prostredie nezlepšuje, ťažko sa prispôbiť tak rýchlo sa meniacej dobe, keď vaše živobytie závisí od toho, ako sa rozhodnú ministri.

Zrejme pomerne ťažko sa bude Slovensko vyrovnávať aj s úbytkom pracovnej sily. Ide o ľudí, ktorým sa buď zhorší zdravotný stav, alebo zomrú v dôsledku zanedbania iných chorôb. Typickým príkladom sú onkologickí pacienti, ktorým sa počas pandémie nevenuje dostatočná pozornosť.

Záver

Vyplýva mi z toho jasný záver. Rozhodnúť sa pre očkovanie je slobodná vôľa, nikto zatiaľ nie je na tejto slobode obmedzovaný. Keďže je však nezaočkovaných ľudí priveľa, obmedzuje to aj slobodu zaočkovanej osoby – nemá také možnosti, aké by mala za normálnych okolností. V konečnom dôsledku to obmedzí celú spoločnosť ako takú. Už teraz je z rýchleho odhadu HDP jasné, že ekonomika nerastie tak rýchlo, ako sa očakávalo.⁹

A to už je ďalší aspekt, na ktorý opäť môžem aplikovať pravidlo, čo je vidieť a čo nie je vidieť. Všetkým už skutočne musí byť jasné, že čím je pandémia hlbšia a dlhšia, tým je to horšie s vývojom hrubého domáceho produktu krajiny. Hovorí a píše sa o tom veľa, neverím, že by táto informácia niekoho obišla. To je to, čo je vidieť.

Síce je prirodzené, že počas krízy dochádza k poklesu HDP, po kríze však tradične prichádza rýchle a razantné oživenie. Spočiatku bol tento scenár pravdepodobný, avšak nikto nerátal s tým, že keď príde vakcína, budeme čeliť ďalšiemu problému – neochote dať sa zaočkovať u veľkého podielu ľudí. S tým prichádza už spomínané obmedzovanie podnikania – pretože štát už v tejto fáze nemá veľmi iné možnosti, treba konať rýchlo a predísť tomu, aby sa človek s banálnou operáciou slepého čreva nemal do akej nemocnice dostať. Lenže keď sú obmedzovaní podnikatelia, prirodzene dochádza k utlmovaniu rastu HDP. To je to, čo nie je vidieť – aspoň nie pre neekonóma.

Čo je vidieť a čo nie je vidieť v slovenskej pandemickej politike

Na záver chcem dodať jednu čerešničku na torte, ktorá síce až tak nezávisí od pandémie nového koronavírusu, ale možno mnohí si túto charakteristickú črtu slovenskej politiky začali viac uvedomovať až počas pandémie. Tou črtou je populizmus.

Bastiat má vo svojom diele aj mnoho ďalších príkladov podobných rozbitému oknu. Mojm obľúbeným je príklad dvoch súrodencov, ktorí zdedia majetok, pričom jeden z nich je rozšafný a druhý úspornejší. Táto kapitola v jeho knihe sa nazýva *Spořivost a přepych*.¹⁰

V príbehu ide o dvoch bratov – Mondor a Arist – ktorí si rozdelia dedičstvo svojho otca. Mondor je svojim spôsobom filantrop, peniaze sa uňho nestihnú ani ohriať. Mení svoj nábytok niekoľkokrát za rok a peniaze jednoducho rozhadzuje. Ľudia ho majú radi, keďže na jeho zhýralosti zarobia. Na opačnom brehu rieky finančnej gramotnosti stojí Arist, ktorý racionálne kalkuluje svoje výdavky. Myslí pritom najmä na budúcnosť svojich detí. Ľudia ho však považujú za lakomca. To je to, čo je vidieť. Mondor však čoskoro všetky peniaze minie a je po dobrodinectve, kým Arist môže ekonomike pomáhať aj po svojej smrti, keď jeho majetok prevezmú jeho deti.

Chcem však poukázať na to delenie – jeden je filantrop, druhý lakomec. Týmito piatimi slovami sa dá poľahky charakterizovať opozično-koaličný boj v slovenskej politike, nech je na tých dvoch brehoch ktokoľvek.

⁹ Zdroj: <<https://www.teraz.sk/ekonomika/analytici-rast-hdp-v-3-kvartali-bol-p/590919-clanok.html>>

¹⁰ F. Bastiat, *Co je vidět a co není vidět a jiné práce*. Vydavatelství: Liberální institut Praha, Centrum liberálních studií, Praha 1998. ISBN:80-902270-6-6, strana 139

13. dôchodok

Prechádzajúca vláda na čele s Petrom Pellegrinim prijala novinku, tzv. 13. dôchodky pre všetkých dôchodcov. Znie to lákavo, spravili to však tesne pred parlamentnými voľbami, pričom žiadne milióny navyše, ktoré by to mohli zaplatiť, v návrhu rozpočtu na rok 2021 neboli. Vtedajšia koalícia sa teda cítila ako filantrop, pričom dodnes v diskusiách uvádzajú tento príklad, aby poukázali na to, aká je súčasná vláda lakomá, keďže tieto 13. dôchodky zrušila. (V princípe ich nezrušila, len sa vyplácajú nižšie dávky a nie všetkým rovnako.) Nie je to však jediný príklad, súčasná opozícia neustále predkladá v parlamente návrhy na rozdávanie peňazí rodinám s deťmi, seniorom, a tak ďalej.

Lebo Sulík nenakúpil testy

Zaujímavejšie však je, že tento filantropo-lakomcový boj sa počas pandémie podarilo rozohrať dokonca aj v rámci koalície ako takej. Všetci si isto pamätáte, ako vtedajší premiér Igor Matovič posielal svojho kolegu ministra hospodárstva Richarda Sulíka (SaS) kopať hroby, pretože ľudia umierajú preto, lebo nestihol nakúpiť testy na jeho veľkolepé celoslovenské testovanie obyvateľstva na COVID-19.

Heslo „Ja som dobrý a ty si zlý“ je v slovenskej politike hlboko zakorenené. Aj keď je to len marketingový ťah, na volebné receptory Slovákov to pôsobí dobre, takže sa tohto prístupu zrejme tak skoro ani nezbavíme. Dokonalým príkladom sú aj kroky niektorých opozičných politických strán, ktoré v najhoršej možnej epidemiologickej situácii organizujú protestné zhromaždenia na námestiach. Teším sa na moment, kedy si všetci uvedomíme, že svet nie je čierno-biely a že ani na Slovensku neexistujú len „tí dobrí“ alebo „tí zlí“.

Literatúra:

- <https://www.teraz.sk/slovensko/vlada-vyhlasila-pre-statne-nemocnice/452741-clanok.html>
- F. Bastiat, *Co je vidět a co není vidět a jiné práce*. Vydavatelství: Liberální institut Praha, Centrum liberálních studií, Praha 1998. ISBN:80-902270-6-6
- <<https://www.ta3.com/clanok/171629/matovic-zlozil-novu-vladu-vyriesili-aj-problemovy-rezort-financii>>
- <https://www.teraz.sk/ekonomika/podnikatelia-sa-boja-dalsej-vlny-pand/580562-clanok.html>
- <https://www.teraz.sk/koronavirus/brief-m-krajniak-od-6-aprila-od-12/458230-clanok.html>
- <https://www.teraz.sk/slovensko/ockovanie-proti-koronavirusu-sa-zacal/516658-clanok.html>
- <https://www.teraz.sk/ekonomika/analytici-rast-hdp-v-3-kvartali-bol-p/590919-clanok.html>